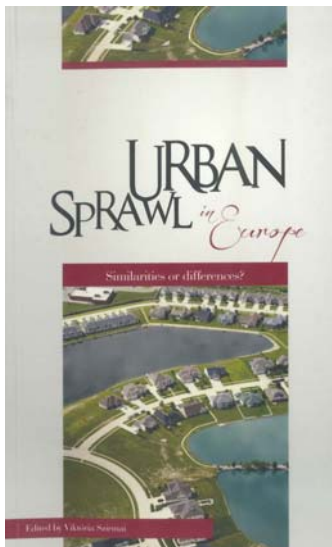

DR. EGEDY TAMÁS

Meddig terjeszkedhetnek városaink?

Viktória Szirmai (ed): *Urban sprawl in Europe*. Aula Kiadó, 2011.

Örömmel vettem kezembe a könyvet: minőségi, színvonalas borító és papír, esztétikus színekombinációk, kiváló litográfia. Reménykedtem, hogy nemcsak a külsőn, hanem a belbelső is hasonló minőséget takar. Már a könyvismertetés elején leszögezhetem, hogy így van.

A Norvég Alap támogatásával megjelent könyv egy 2009 és 2011 között folyó nemzetközi kutatás legfontosabb eredményeit foglalja össze, amelynek célkeresztjében az *urban sprawl* (városok szétterjedése) áll. Az elmúlt évtizedben a szuburbanizáció térhódításával a probléma egyre égetőbbé vált, amit jól ismert fel ez a magyar, dán, osztrák és francia kollégákból álló kutatócsoport.

A könyv három részre osztható: az elsőben a városok szétterjedésének elméleti hátterével ismerkedhetünk meg, a második rész a nagyvárosi régiók környezetében lezajló szétterjedési folyamatok bemutatását tűzi zászlajára, míg a harmadikban a nagyvárosok felújítási és dzsentifikációs folyamatairól olvashatunk.

A bevezető tanulmányban a szerkesztő, Szirmai Viktória adja meg az *urban sprawl* elméleti kereteit (*Urban sprawl in Europe: an introduction*). Írásában felhívja a figyelmet arra, hogy nemcsak az észak-amerikai, hanem az európai nagyvárosi régiók is gyors és mélyreható funkcionális változásokon mentek keresztül az elmúlt évtizedben. Megtudhatjuk, hogy a városok szétterjedése az infrastrukturális beruházások miatt nagy nyomást gyakorol a természeti környezetre, és a konfliktusok a szuburbanizációnak köszönhetően a rurális-urbánus konfliktusmezőről egyre inkább a város és környezete közti konfliktusmezőre tolnak át. A tanulmány vizsgálja a vizsgált nagyvárosokban végbemenő növekedési folyamatokat, majd a szuburbanizáció és dzsentifikáció kérdéskörét járja körül, bemutatva az amerikai és európai városok közötti különbségeket. Megtudhatjuk többek között, hogy az észak-amerikai nagyvárosi régiókban sokkal magasabb a szuburbán népesség aránya, mint az európai városok esetében, ahol a történelmi városmagok a felújításoknak köszönhetően még jelentős vonzerővel bírnak. Európában történelmi és globális folyamatok is alakítják az urbanizációs folyamatokat, így az *urban sprawl* jövőbeli alakulása még korántsem lefutott mérkőzés – állapítja meg dolgozata végén a szerző.

A második tanulmányban Enyedi György, a ciklusos városfejlődési modell legnevezebb hazai képviselője foglalja össze gondolatait (*The stages of urban growth*). Újra számba veszi és értékeli az általa közel 30 évvel ezelőtt lefektetett urbanizációs szakaszokat, mondanivalóját ezúttal a városok szétterjedésére hegyezi ki. A szerző szerint az elmúlt 200–250 év urbanizációs tendenciái bizonyították, hogy a városok növekedése globális folyamat, de ez a folyamat nagyon polarizáltan ment végbe a fejlett és fejlődő világ országaiban, utóbbiakban csak 1-2 nagyvárosra összpontosulva. A relatív dekoncentráció szakaszában – köszönhetően a középosztály vándorlásának – az elmúlt évtizedekben felgyorsult a szuburbanizáció, s egyre jobban előtérbe került az *urban sprawl* problematikája. Érdekes párhuzamot von a szocialista éra országai és napjaink feltörekvő gazdaságai (Brazília, India, Kína) között: mindkét csoportban nagyon hasonló folyamatok játszódtak le a népesség vidéki területekről városokba vándorlása során. A dezurbanizációval kapcsolatban Enyedi azon kételyeinek ad hangot, hogy vajon ez is hasonlóan elterjed-e világszerte, mint az urbanizáció előző két szakasza. A feltörekvő gazdaságokban ugyanis csak korlátozottan fordul elő dezurbanizáció, a fejlődő országokban pedig nyomát sem találjuk. Újrágondolt elméletében a szerző az urbanizáció negyedik szakaszaként a globalizált világ urbanizációját említi. Az a folyamat azonban eltér az első szakaszban megismert urbanizációtól, lévén, hogy ebben a szakaszban a települések és funkciók olyan összekapcsolódásáról beszélhetünk, amelynek következtében a városrégió mint egyetlen óriási település jelenik meg. Tanulmányának utolsó részét ezen városrégiók evolúciójának és a városrendszerek átalakulásának szenteli a szerző.

A kötet második részében a nagyvárosi régiókban zajló folyamatokkal ismerkedhetünk meg. Az esettanulmányok sorát a dán szerzőpáros, Henrik Reeh és Martin Zerlang írása nyitja, Koppenhágába kalauzolni bennünket (*Fairytales from Fingerplan: representing strategies for suburban Copenhagen*). Mint írják, az 1940-es évek végén született meg az a városi és elővárosi fejlődést összefoglaló koncepció, amely *Fingerprint* (ujjlenyomat, de alakját tekintve inkább tenyérnyomat) néven vált ismertté a településkutatók és a nagyközönség körében. A tanulmány első felében a tenyérkonceptió fejlődésével barátkozhatunk meg, majd három esettanulmányt tárnak elénk a szerzők. Farum, a szuburbániában elhelyezkedő kisváros jelentős kisebbséggel, a Køge tengerparti projekt és a Ørestad zöldmezős beruházás keretében felépült település a városi funkciók jelentős elkülönülésével jól szemléltetik a dán főváros környékén végbemenő folyamatokat és azok következményeit.

Franciaország és Párizs sem maradhatnak ki a sorból (*Urban sprawl in the Paris Metropolitan Area*). Mint ahogy Nadin Cattan írja, az *urban sprawl* Franciaországban 3 növekedési szakaszra osztható. 1960 és 1975 között a szuburbán zónák népességnövekedése rendkívül intenzív volt, de a városok szétterjedése Franciaországban 1975 és 1982 között érte el a csúcspontját a szuburbáikon túli külterületeken. 1990-től viszont már a központi városok és pólusvárosok növekedésének lehettünk tanúi. A párizsi városrégió fejlődését a népességszám, a területhasználat és az ingázás szemszögéből mutatja be a szerző. Az 1960-as évek végétől az 1990-es évek végéig egyértelműen a szuburbán zóna és a periféria népességnövekedésének láthattuk Párizs esetében, a folyamat azonban az 1990-es években megtorpant. Az elmúlt 10 évben a lakosság újra felfedezte a városközpontot és a belvárost, így egyfajta reurbanizáció indult meg. Ugyanakkor Párizs szétterjedését bizonyítja, hogy az 1990-es években a város közigazgatási határától mért 50 km-es

távolságon belül 50%-kal csökkent a mezőgazdasági terület és 10 000 hektár épült be. Az *urban sprawl* társadalmi következményei közül kiemelhetjük a szegregációs folyamatok felgyorsulását (például a magas státusú menedzserek és értelmiségiek koncentrációja a város nyugati és délnyugati részén hozzájárul a területi egyenlőtlenségek újratermelődé- séhez).

A Peter Görgl, Marco Helbich, Walter Matznetter és Heinz Fassmann alkotta osztrák négyesfogat Bécsset vette górcső alá (*Spatial and social development trends of metropolitan Vienna: an overview*). 2005-ben és 2006-ban naponta 11,5 hektár termőföld esett áldozatul az új építéseknek és az azokhoz kapcsolódó infrastrukturális beruházásoknak a fővárosban és környékén. Mint írják, az 1970-es és 1980-as években jelent meg a szuburbanizáció a városrégió bizonyos területein, majd a folyamat az 1990-es években a távolabbi területekre is tovagyűrűzött és alapvetően az elmúlt évtizedben sem csillapodott. Jelenleg Bécs déli részén fedezhetők fel szuburbanizációs tendenciák. A szerzők klasszikus demográfiai mutatók (korösszetétel, vándorlási mérleg) segítségével mutatják be a szétterjedés folyamatát, illetve a városrégió különböző területein végbemenő társadalmi folyamatokat. A fiatal generáció képviselői (a 0–20 évesek) nagy arányban koncentrálnak az új építésű lakónegyedekben Bécs periferiáján, az északon fekvő külterületeken és Burgenland északi részén, míg az idős korosztályok (60 év fölött) elsősorban a városrégió délkeleti határa mentén húzzák meg magukat. Érdekes módon mind a rurális térségekben, mind az első generációs szuburbán településeken kiegyensúlyozott a korstruktúra a fiatalok beköltözésének köszönhetően. Jelentős a migráció a városrégióon belül: az ezredforduló óta évente mintegy 45 000 fő költözik a városrégióon belül. Nemzetközi összehasonlításban kevesen költöznek ki a központi településről a szuburbán zónába (évente kb. 18 000 fő) és a beköltözés sem számottevő (10 000 fő), így Bécs vándorlási mérlege összességében valamelyest negatív (8000 fő). A szuburbia településeire elsősorban a fiatal kisgyermekes családok költöznek ki, míg a városba az egyetemisták és a fiatal pályakezdők migrálnak. A szegregáció kérdéskörét érintve megállapíthatjuk, hogy a magasabb státusú rétegek a városban belül a belvárosi kerületekbe, az agglomeráció területén pedig a nyugati, az északi és a déli területekre koncentrálnak. Az *urban sprawl* kérdése Bécs esetében azért is nagyon fontos, mert az elkövetkező években jelentős népességnövekedéssel, különösen fiatal külföldiek beáramlásával számolnak a szakemberek.

A nemzetközi kutatás hazai eredményeit Szirmai Viktória, Váradi Zsuzsanna, Kovács Szilvia, Baranyai Nóra és Schuchmann Júlia mutatják be (*Urban sprawl and its spatial consequences in the Budapest Metropolitan Region*). A tanulmány bevezető részében a budapesti városrégió fejlődésének történeti háttéréről olvashatunk, statisztikai adatokkal gazdagon fűszerezve. Megállapítják a szerzők, hogy az elmúlt 25 évben jelentős népességnövekedés ment végbe a budapesti agglomeráció területén, s a több évtizedes népességfogyás után 2007 óta végre megfordult a trend és Budapest népessége újból nő. A korábbiakhoz képest új tendencia, hogy a lakosok az agglomeráció keleti és déli szektorainak településeit is felfedezték, és a klasszikus szuburbanizáció a nyugati és északnyugati szektorok települései felé kifulladásban van. Az szja értéke alapján továbbra is a nyugati és az északnyugati szektor települései a leggazdagabbak, az iparüzési adó alapján azonban mára egyértelművé vált a déli, a délkeleti, valamint az északnyugati szektor dominanciája. A tanulmány második részében a városok szétterjedésének társadalmi

hatásairól olvashatunk. Részletesen elemzik a szerzők, hogy milyen változások következtek be 2005 és 2010 között a magyar nagyvárosi régiók népességének iskolai végzettség szerinti összetételében, a foglalkoztatottsági szerkezetben és a háztartások nettó bevételében. A kérdőíves felmérések tanúbizonysága szerint a megkérdezettek közel 90%-a nem akar (vagy nem tud) elköltözni jelenlegi lakóhelyéről, így a közeljövőben nem várható a városlakók tömeges kiáramlása nagyvárosainkból.

A könyv harmadik részében a nagyvárosok belső területeinek városfelújítási és dzsentrifikációs folyamataiban merülhetünk alá. Önmagában ez a rész kevésbé illeszkedik a könyv témaköréhez, de jól kiegészíti annak mondanivalóját. Yvonne Franz a bécsi helyzetet elemzi (*Gentrification processes in Vienna*), írásában egy rövid elméleti bevezetés után a lakáspiac és a puha városrehabilitáció aktuális történéseit eseteli. A lakáspiacról szólva elmondhatjuk, hogy Ausztriában a lakásállomány fele magántulajdonban van, viszont Bécsben nagy hagyományokra tekint vissza a bérlakásszektor, így az osztrák fővárosban csak 17%-ot ér el a magántulajdonú lakások aránya. A puha városrehabilitáció az 1980-as évek közepén intézményesült, s 2004-ig mintegy 200 000 lakást újítottak fel ennek keretében. A beavatkozások dzsentrifikációt indítottak el az adott városrészekben, a felújítás időpontjától függően beszélhetünk kezdődő dzsentrifikációról, dzsentrifikálódó és már dzsentrifikálódott lakónegyedekről. A tanulmány 6 esettanulmányt sorakoztat fel a fenti folyamatok részletes bemutatására. Írása végén a szerző felhívja figyelmünket arra, hogy a továbbgyűrűző szociális problémák miatt Bécs esetében nagy szükség lenne a dzsentrifikáció hatásainak újragondolására.

A kötet záró tanulmányában Csanádi Gábor, Csizmadi Adrienne és Olt Gergely továbbvizsgálja a dzsentrifikáció témakörét és a Budapest belső kerületeiben zajló folyamatokat tárják az olvasó elé (*Urban renewal and gentrification in Budapest city centre*). Egyrészt megismerkedhetünk a dzsentrifikáció elméletével és legfontosabb társadalmi hatásaival, másrészt a szerzői hármastatisztikai adatokra támaszkodva bemutatja a lakásállományban, a lakónépesség számában, valamint egyéb demográfiai mutatókban (például idősek, felsőfokú végzettségűek, munkanélküliek aránya) bekövetkezett változásokat a városközpontokhoz közel fekvő kerületekben. Részletesebben beszámolnak a Belső-Érszébetvárosban zajló rehabilitációs törekvésekről, különös tekintettel a pesti zsidónegyedben formálódó kulturális klaszterre. Tanulmányuk végén a reurbanizáció aktuális kérdéseit feszegetik.

Az ismertetésben megpróbáltam összefoglalni a tanulmányok legfontosabb megállapításait, ám a terjedelmi korlátok nem tették lehetővé, hogy részletesebben elmélyedjünk a szakmai érdekességek tömkelegében. Ehhez érdemes elolvasnunk a teljes angol nyelvű könyvet, amihez talán sikerült kedvet csinálnom. Ha valaki csak mazsoláztatni szeretne a témák között, annak is érdemes kézbe vennie a kiadványt, mivel a mű végén tárgymutató segíti a keresgélést. A könyv elolvasása után sokakban felvetődhet a kérdés, hogy vajon hogyan alakul az *urban sprawl* a többi európai országban és nagyvárosi régióban? Reméljük, hogy megtudjuk a folytatásból... S meddig terjeszkedhetnek városaink? Ott a válasz a sorok között, ha kíváncsiak rá, olvassák el a könyvet!